

Bakonybél monostorának
"drón-látképe"
délnyugatról

Karczag Ákos

Drónmadár Bakonybél felett

Főszerkesztőnk hosszas unszolására ezúttal „cseve-gő üzemmódba” váltok, és jegyzeteimet kikeresve felidézem egy 2019. március végi kirándulásom emlékét, amelyet Keserű László barátommal tettem az Északi-Bakony középső részén lévő Bakonybélre és környékére. E nevezetes község és számos történelmi látnivalója utazásaink során eddig kimaradt, és ez a helyzet mégiscsak tűrhetetlen! „Repkedő fényképezőgéppel”, azaz egy jól hadra fogható drónnal felvértezve indultunk el, hogy minél jobb képanyag birtokába kerüljünk.

(Keserű László fotóival)

Térképszelvény

Bakonybélről és környékéről

Az előrejelzések alapján tudtuk, hogy aznap remek idő ígérkezik a túrázásra, így nem kis meglepetést okozott a csípős hideg, mely a településen reggel 8 órakor fogadott bennünket. Először csak áthajtottunk Bakonybélben; a Bakonykoppány irányába vezető műúton mindössze 3 kilométert haladva elértük Gerencepusztát, amelynek közelében leparkoltunk, bakancsot húztunk és a főút mellett jobbra felvezető, kék romjelzéssel jelzett gyalogúton indultunk el a réges-rég romba dőlt Bakonyújvárba. Először fakitermelés intenzív munkálatait figyeltük meg, kikerültünk egy jókora dagonyázót, később pedig rácsodálkoztunk a hegyoldalakra felhúzódó medvehagymák tengernyi zöldjére. A gyertyánossal vegyes bükkerdőben egyenletesen emelkedő gyalogút turistajelzése nem túl gyakori, de jól követhető. Kb. 500 méter múlva váratlanul felkanyarodik jobbra, a várhegy gerince felé, ekkor rövid, ellenben erős kapaszkodó következik. A hegygerince felérve viszont már nincs más feladat, mint kényelmesen odaballagni a vár területéhez.

A tekintélyes méretű várárkon keresztüljutva dél felől érkeztünk a várba. Bár még a néhány évtizeddel ezelőtti turistatérképeken is „Bakonyújvári rom”-ként tüntették fel, álló falmaradványt vagy valamely mélyedés aljából kikandikáló faldarabot sehol sem látni. A belső vár déli szélén nagymennyiségű kő- és habarcs-

törmelék, beljebb az épületek terepalakulatai észlelhetők. Északnyugat felé kb. 35 métert továbbhaladva a belső vár központi részét elválasztó, ismét csak jelentős szélességű várárok következett, majd a külső vár meglehetősen egyenetlen, néhány kiemelkedéstől eltekintve észak felé enyhén lejtő térsége tárult a szemünk elé. A már említett második várároktól kb. 20 lépésnyire, a külső vár egyik dombján lévő alacsony sziklacsoport remek pihenőhelynek ígérkezett. Rátelepedtünk, élveztük az egyre erősödő napsütést és elemózsiás csomagjaink után nyúltunk. Két túrós süteményem már nagyon várta sorsa beteljesedését, és miközben elfogyasztottam őket, a közelemben heverő fatörzsön csatárláncban masírozó hangyákat, meg az aljnövényzetben kitartóan mocorgó gyíkot figyeltem. Azután odamentem az erdészet által kihelyezett, fára szögelt tájékoztatóhoz, és nemsokára felismertem, hogy szövegét az általunk szerkesztett varak.hu weboldalról emelték le néhány kattintással. Igaz, egy-két mondatot kicsit átfogalmaztak, ne legyen annyira feltűnő. Nincs is ezzel különösebb probléma, de mennyivel szebb lenne, ha a forrást is odaírnák a végén. Az Internetet azonban a felhasználók többsége szabad prédaként, afféle „terülj, terülj, asztalkám”-ként kezeli, ahonnan bármilyen gond nélkül levehető, elvihető... Közben túratársam elindult fölfedezni a külső várrész rejtelseit, én pedig visszatelepedtem a sziklára, kihalásztam a hátizsákomban lapuló, sós mogyoróval teli zacskót és úgy általában véve elégedett voltam a világ folyásával.

A zsebemben zörgő, összehajtott papírlapok a vár történetét rejtik. Az egykorú írott források szerint a Bakonyban jelentős birtokokat szerzett Podmaniczky család, pontosabban Podmaniczky Rafael és János építette a várat 1529 és 1533 között. Rövidesen már fosztogatósaiktól, dúlásaiktól volt hangos a környék. Pusztításaikkal a közfelháborodás nyomán az 1543-as és az 1545-ös országgyűlés is foglalkozott, 1546-ban pedig elrendelték a vár lerombolását. Ez bizonyára rövid időn belül bekövetkezhetett, mivel később a várat már nem említik. Érdeemes viszont feleleveníteni a Magyarország Régészeti Topográfiája IV. kötetének vonatkozó sorait. Eszerint joggal valószínűsíthető, hogy a vár a

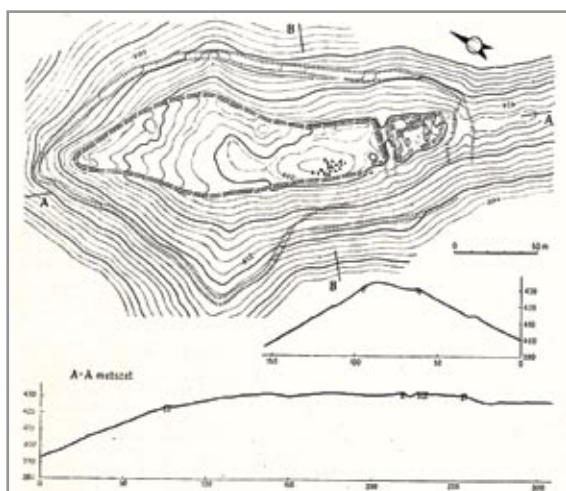
Podmaniczky familia megjelenése előtt már legalább a 14. században fennállhatott, és „a bakonyi erdőspánság, illetőleg az abból különböző birtokosok kezére került uradalmak egyikének központja is lehetett.” Az árkokat beleszámítva összesen 210 méter hosszú és 140 méter szélességű vár méretéből és jellegéből adódóan valóban jogos ez a feltevés. Ezen gondolatmenet mentén haladva úgy tűnik, hogy a Podmaniczkyak az itt talált korábbi erődítménynek mindössze a déli részét, egy kb. 50 méter hosszú és 30 méter szélességű területet használták fel újra; a várépítéshez általuk elkülönített térség északnyugati részét széles és mély árokkal választották le a továbbnyúló korábbi, északi várrésztől (amelyet legfeljebb néhány gazdasági épület elhelyezésére, és állataik tartására használhattak).

Kiss Gábor a mai Magyarország várait bemutató, közismert könyvében Scherer János 1961-es leírását idézi, amely négyzetű kőbástyákat, várfalakhoz simuló lakóépületeket, három várkaput és egyéb „konkrétumokat” sorol fel a vár kapcsán. Mindezek a megállapítások azonban a fantázia világába sorolhatók (Scherer ittjártakor sem látszott több a valaha volt épületekből, mint manapság). A Podmaniczky-féle vár elrendezése

A bükkerdőn átkúszo fénypászma a Bakonyújvárat reggel meglátogatók kiváltsága

Bakonyújvár alaprajza. Virágh Dénes felmérése balra

A belső várrész dombja délről

Kőfal omladéka a külső vár övezőfalának helyén

Bakonyújvár hajdani kapujának kulcsa (Scherer János: Bakonybél és környékének útikalauza, 1961)

A kép előterében a tekintélyes méretű bakonyújvári várhegy látható, dél felől

valójában nem ismert (nem is szólva a feltételezett 13–14. századi erődítményről), egyedül Virágh Dénes felmérése áll a rendelkezésünkre, melynek nyomán nagy vonalakban következtethetünk Bakonyújvár eredeti méreteire, hozzávetőleges formájára.

Hogy mikor tűnhettek el teljesen a vár faldüldékei, pontosan nem tudni. Még 1738-ban is említik romjait, területe akkor az Esterházyak uradalmához tartozott. A Podmaniczkyak várának kulcsát állítólag Pannonhalmán őrzik, az 1960-as években még megvolt, és formája alapján a 15–16. századra keltezték.

Miközben azon töprengtem, kivel és miképpen ke-restethetnék elő a bakonyújvári várkapu feltételezett kulcsát valamely poros raktár mélyéről, egyszer csak derék cimborám hangját hallottam, aki kisvártatva átverekedte magát a velem szemközt burjánzó bozótoson, és hozzám bandukolva izgatottan újságolta: a külső vár csekély fala, faltörmeléke még jól kivehető! Ez tényleg fontos információnak tűnt, ugyanis már abban a hiszemben voltam, hogy ha a belső várrész ennyire elpusztult, a külső várból aztán tényleg semmi sem maradt. No de Bakonyújvár megfigyelésekor haladjunk szép sorjában, a fényképes dokumentálást épp hogy elkezdtük. Összeraktuk a drónt, a külső várterület még várhat egy kicsit... Laci beizzította masináját, és a fák nyílásain keresztül kibúváskodta a levegőégbe. Gyorsan nagy magasságokba jutott a szerkezet, megkerülte a 430 méter magas várhegyet, majd jóval a fejünk felett pásztázta a célterületet. Táblagépünk képernyőjét fürkészve azonban csalódottan nyugtáztuk, hogy a szálerdő sűrűsége és a fák árnyéka folytán alig-alig rajzolódnak ki az erősség körvonalai. Lehetőségeink így főként a várhegy távoli fotóira korlátozódtak, ám ez sem lebecsülendő zsákmány! Ennek végeztével gépmadarunkat visszavigáltuk a földre, és hagyományos módszerekkel, azaz fényképezőgépekkel folytattuk a vár terepalakulatainak megörökítését. Miután ez is megtörtént, felszerelésemet magamhoz véve a külső várrész falnyomainak „felfedezője” után eredtem. Odaérve magam is láttam, ez valóban a kőfal földig leomlott maradványa, az erősen meszes-habarcsos földfelszín szolgált rá tanúbizonysággul.

Túránk folytatásaként Laci próbált rábeszélni, hogy nyugat felé vágjunk át az erdőn, azaz utunkat megrövidítve a várhegyről ereszkedjünk alá a völgybe. Hirtelen önkényesen megindult, így nem sok választásom maradt, követtem. Az ilyesfajta leereszkedés sohasem kellemes; ha létezik kitaposott, jelzett gyalogút, senkinek sem ajánlom. Egy idő után „természetesen” már a csalitos, kőgörgetes lejtő, és a fákba-bokrokba kapaszkodás következett. Laci olykor felém kurjantott, hogy látja az ösvényt, és ez oly ismerős volt nekem valahonnan... Hajdanán Szabó Tiborral Erdély vadonjaiban nyolc éven keresztül számtalanszor ereszkedtünk lefelé régi várhelyekről, ennél sokkal nyaktörőbb helyeken. Tibor is minduntalan „ösvényt látott”, és néha elképesztően meredek suvadásokba meg vízmosások-

ba terelt bennünket, ahol csak „gatyaféken” lehetett lejutni. Megjegyzem, remek képessége volt ahhoz, hogy gyorsan leérjen, messze megelőzve engem. De ez nem is volt feltétlenül baj, mivel így nem hallotta, mi-féle cifraságokat mormogok magam elé... Bevillanó emlékeim közepette végül én is épkézláb leevickéltem autónkhoz. Laci szabadkozott, én fáradtan legyintettem, úgymond semmi gond, időközben legalább déjá vu érzéseim is előbújhattak belőlem.

A bakonyújvári vártúra végül is jól végződött, de a maradványok felkeresését – tekintettel a lepusztult helyszínre – a természetjáróknak kizárólag tavasszal tudnám jó szívvel javasolni (és úgy vélem, főként szakembereknek jelenthet maradandó élményt). Nyáron a kilombosodott erdő és a helyenként sűrű aljnövényzet valószínűleg még ezt a kevés várnyomot is nagyjából eltakarja.

Visszatértünk ezután Bakonybél település központjába, melynek meghatározó turisztikai látványossága a Szent Maurícius monostor tekintélyes épülettömbje. Szent István király alapította ezer évvel ezelőtt, valamikor 1016 és 1020 között. A szent uralkodó nagyobb legendája szerint az alapítás Boldog Gizella királyné rokona, Günther javaslatára történt, aki a monostor első apátja lett, és védőszentjének, Szent Móricnak a kiválasztása is az ő nevéhez fűződik. Kegyura fél évezreden keresztül a királyi család volt, mígnem 1516-ban II. Ulászló király a Szent Márton-hegyi apátságnak ajándékozta a kegyuraságot. Bár 1287-ben az épületegyüttes egyszer leégett, az igazi pusztulást a mohácsi vész utáni korszak jelentette. Amikor 1534-ben Bakith Pál fegyveresei elfoglalták a néhány évtizeden belül már többször kirabolt monostort, a szerzetesek távozni kényszerültek. 1543-ban a pannonhalmi apát őrséget állíttatott a falak közé, melyek 1548 után romba dőltek. A bencés birtokot a környék várkapitányai használták, majd egy időben a töröknek fizetett adót a rajta élő népesség. A monostor középkori írásos emlékei szinte kivétel nélkül megsemmisültek, az épület török kor előtti formája, elrendezése nem ismert. (A templom padlójának felszedése, illetve az ezt követő régészeti kutatás folyamán talán a felszínre kerülhetnének az esetleg még meglévő középkori falmaradványok, a feltárást azonban a legutóbbi, 2018-as helyreállításakor hosszas mérlegelést követően ismét elhalasztották.)

Az 1696-ban visszatért szerzetesek a romokon új templom építésébe fogtak. Az 1720-as években Bakonybél falut újrateremtették, a ma látható barokk templom 1754-re készült el. Guzmics Izidor apáti szolgálatának időszakában (1832–1839) Bakonybél jelentős szellemi központként működött; az épületben kialakított rendi tanárképző főiskolából olyan, utóbb jelentős hírnevet szerző diákok kerültek ki, mint Rónay Jácint vagy Rómer Flóris. A 19. század közepe után felújítási munkálatok kezdődtek, melyek 1878-ban fejeződtek be. A monostor a 20. század elején a

Képeslap a monostortemplomról a 20. század elejéről

A monostor látképe északkeletről

A monostortemplom a barokk templombelsővel (Fotó: Karczag Ákos)

A Szűz Mária-kápolna
látképe a Szent Gellért-szikla
oldalából
(Fotó: Karczag Ákos)

munkából és a tanításból kiöregedett, idős rendtagok nyugodalmas otthonaként szolgált. 1950-ben, a pártállam időszakában a szerzeteseket elűzték, majd néhány nappal később, 1950 októberében gráci irtalmas nővérek érkeztek ide és szeretetotthonként működtették a monostort, egészen a rendszerváltásig. 1998-ban a szerzetesek visszakapták tulajdonukat, 2018-ban a templom kívül-belül megújult. A monostor jelenleg a Magyar Bencés Kongregáció része, a Pannonhalmi Főapátság függő perjelsége. A közösséget öt örök fogadalmas és két ideiglenes fogadalmas szerzetes, valamint két növendék alkotja.

A templom mellett 11 órára volt megbeszéltek időpontunk Vásárhelyi Anzelm bencés szerzetessel, aki engedélyt adott a „reptetésre” és maga is érdeklődve várta, drónmadarunk miféle kunsztokra képes. A monostorkertben épp a templomi kórus gyermektagjai próbáltak. Mi jóval távolabb, a kerítőfal árnyékába húzódtunk, de hamar felborult a rend, amikor „légifotósunk” zúgva-búgva a magasba szökkent; a gyermekek lelkesen kiabálva mutogattak a kéklő ég-

A Szent Gellért-sziklán
látható feszület
jobbra

A Szűz Mária-kápolna
a tóval, háttérben a Szent
Gellért-szikla látható

bolton emelkedő-süllyedő látványosság irányába, a derék szerzetesek pedig a fejüket vakargatták: „No, már csak ez hiányzott!” Ezúttal tényleg csodálatos képek születtek, nyakamban lógó, súlyos fényképezőgépet néhány pillanatig idejétmúlt őskövületnek éreztem.

Feladatunk végeztével Anzelm testvér kéréssel fordult hozzánk: ha már így fel vagyunk szerelve, megvizsgálánk-e a levegőből, hátha látszik valami gyanús, hajdani falakra utaló terepalakulat a Bakonybél határában lévő Borostyán-kút hármass forrása felett, a Szent Gellért-szikla felületén? Egykor kápolna állt rajta Szűz Mária tiszteletére, és ott élt remeteéletet hét esztendőn keresztül Szent Gellért... Felvillanyozott ez a lehetőség, hiszen még sosem jártam azon a helyen. Egy kedves ismerősöm, Belényesi Károly, akivel a kilencvenes években szenvedélyesen kutattunk pálos kolostorok után, feltárást végzett a Szent Gellért-sziklán, sőt ezzel kapcsolatos írása megjelent a 2016-os Várak, kastélyok, templomok évkönyvben is. Csupán azon morfondíroztam magamban, hogy ugyan miféle érdemleges információt nyújthatnának légifotóink, ha 2015-ben a régészek georadarral egyszer már alaposan átvizsgálták ezt a területet. No de mindegy, úti célunk a falu déli szélétől úgyis mindössze 400 méterre található, kísérelünk ráadásul személyesen Anzelm testvér alperjel, aki 20 évvel ezelőtt Pannonhalmáról érkezve néhány bencessel indította újra a szerzetesi életet. Beszélgetésünk során székelyföldi származására tereledött a szó, és hamarosan már Bálványos-vár pusztuló romjain merengtünk, Orbán Balázs fáradszató munkáját méltattuk, és a távoli székely havasok látványa után vágyakozott a szívünk.

A Szent Gellért-szikla közelébe jutva a parkolóban sorakozó tucatnyi autó igazolta, hogy a környék közkedvelt pihenőhelyéhez érkeztünk. A kőszirt lábánál a három forrást befoglaló Borostyán-kút térségét az

1830-as években alakították mai formájára (vízgyűjtő medencéje 1889-ben készült el). A források tóvá duzzasztott vize mellett 1824-ben Nyuli Viktor bakonybéli plébános kezdeményezésére épült fel a Szűz Mária tiszteletére szentelt kápolna, majd 1855-ben létrehozták a Kálváriát 14 stációval (utóbbit 1884-ben és 2013-ban felújították). A stációk oszlopai mellett széles gyalogút vezet a sziklatetőre, ahol egy évezreddel ezelőtt Szent Gellért és Szent Günther remetéskedett. A szikla ovális, füves platóján magasodó keresztet és a mellette álló két szobrot egy 1778-as leírás szerint a közelben lévő Szőlőgyöp-dűlőn állították fel először, innen kerültek jelenlegi helyükre. A kis sziklafennsíkon a középkorban fennállt kápolna alapjai 1838-ban még látszottak, most csak a 2015-ös ásatás nyomán kialakult mélyedés található a helyszínen. Útitársaim hamarosan már a drónról visszajuttatott, falakra utaló terepnyenetlenségekre koncentráltak, és a készülő képek kielemezésének mikéntjéről egyeztettek. Egy fiatal párocska figyelte tevékenységüket, és kíváncsian fordultak hozzám kérdéseikkel. A régészeti-történeti rejtélyek mindenki fantáziáját megmozgatják; megpróbáltam összefoglalni számukra a hely titkait, és az eddigi kutatási eredményeket.

A szikláról visszatérőben vezetők más utat választott: északi irányban egy sziklataréjos, meredek ösvényen igyekeztünk lefelé. Megállapítottam magamban, hogy a nehéz terepen sebesen és magabiztosan lépkedő Anzelm testvérből rövid idő leforgása alatt nagyszerű vartúráló válhatna! A kicsiny tó partjáról visszatekintettünk. Itt pusztán minimális érzék szükséges bárki számára néhány remekbe sikerült fénykép elkészítéséhez. Kiváló fotótéma a tó vizében visszatükröződő 19. századi kápolna, háttérben a terebélyes sziklával. Még egy tisztásra is felcaplattunk, melyről szintén szépen látszik a bakonybéli monostor, de ennek jelentősége elhalványult a nemrég készült légifotók mellett.

Anzelm testvértől elbúcsúzva Lovászpata felé vettük az irányt. A falu 13. századi eredetű evangélikus templomát akartuk kívül-belül megsejlelni. Odaérve kiderítettem, a kulcsot a lelkész őrzi a község kastélyának közelében. Megkerestem a házat, becsöngettem, fiatalasszony nyitott ajtót. Kérésemet meghallgatva azzal biztatott, a lelkész negyedóra múlva megjön, lesz kapunyitás meg idegenvezetés, várakozunk a templom előtt.

Addig sem rostokoltunk tétlenül, berregő műszaki csodánkat megint bevetettük, és elmélyülten próbáltuk a templom kevésbé árnyékos déli oldalát minél jobban „lekapni”. Ekkor váratlanul odabaktatott hozzánk a falu „bölcs régésze”, aki ugyan meglehetősen illuminált állapotban volt, ám annyit már az elején ki lehetett hámozni rövid és többnyire összefüggéstelen mondataiból, hogy „ő bizony nagy kincseket talált a határban, amit jó volna pénzzé tenni”. Laci szóba elegyedett velem, én viszont úgy éreztem, nekem ez a „bónusz” így a nap vége táján kissé már sok. A közel-

Lovászpataona kastélya ma iskolaként működik (Fotó: Karczag Ákos)

ben lévő padra huppantam és siltes sapkámat az orromig tolva jókat derültem a hirtelen jött diskurzuson. A vasárnapi borozgatásból idepottyant, kíváncsiskodó falubeli és kirándulótársam gyakran elbeszéltek egymás mellett: egyikük nagyon egyszerűen és akadozva, a másik roppant szakszerűen és a régészeti problémákat, lehetőségeket gondosan körülírva válaszolgotott. Irigyeltem Laci elképesztő türelmét, valamint örültem, hogy kellő távolságra horgonyoztam le ettől az „eseménytől”. Idővel azonban a pad már kezdett kényelmetlenné válni és az órára tekintgetve azt is láttam, hogy lelkészünkre a megbeszélte 15-20 perc helyett immár háromnegyed órája várakozunk. Kulcsörzönknek nem volt sietős, nekünk annál inkább. Jó lenne még besötétedés előtt és a vasárnapi torlódást megelőzve hazatérni Budapestre! Reználtan lemondunk hát a templom belső terének megtekintéséről, nagy nehézségek közepette megváltunk „helyi archeológusunktól”, és fáradtan elporoszkáltunk négykerekünk kényelmes ülésibe fészkelődve az M1-es autópálya felé. Csodálatos bakonyi tájak, a viszontlátásra! 🍷

Lovászpataona temploma délről

